

תורת פרויד והמשטר

בידוע, שפרויד לא נתכוון תחילה איש הפשרה והסינתיזה המעושה. יותר וגם שנים רבות אחרי-כך לנבש השקי- פתי-עולם. ככל המצאה או תגלית נול- דה גם הפסיכואנליזה כהכרעת-פתע עם נסיון-אקראי מוצלת. וככל תגלית או אמצאה הצריכה גם היא עשרות בשנים עד שנשתכללה כרי שיטה לה- לכה ולמעשה ויצאה מכלל מקרה או קובץ של פרטים ונעשתה מדע, במע- רכת של כללים והגהות שנבחנו וחזרו ונבחנו בכור הנסיון.

ביקש פרויד לשכלל שר- טת ריפוי, תרפיה חדשה. ברם, מעט מעט עזב את התחום הצד של בדיקת מחלות וריפואן בלבד והתחיל מקיף את ספירות התרבות האנושית. אין לך מקצוע מסקצועות החיים והיצירה הרוחנית, שהוא או תלמידיו הותיקים לא חררו לתוכם ולא בדקו אותם בדיקה אנליטית. הסי-כ- שיר העיקרי לא נשתנה, אך נושאי המחקר נשתנו. לפיכך לא נתמה, שבע- שר השנים האחרונות שפרויד עוסק בניתוח התרבות האנושית על עיקרי- תופעותיה — דת, אמנות, ספרות, מדינה וכיוצא בהן — פסק היחס המדעי המהור, והקטגוריות של אמת ושקר, טוב ורע, צדק ועוול התחילו טשהלכות כחוסים נראים וסמויים בתוך המסכת. בספרו „טוטם ומבו“ כבר היתה מורגשת רוח זו, אם כי עדיין מרובה העמצום בו, אך הספרים שבאו אחריו המשיכו את הקו התורפי הותיק.

בעוד שבספריו „עתידה של השליה“, „איהנחת בתרבות“ ובמחזור החדש של הרצאות הפקיע את עצמו מרשות החקירה הרפואית, או שהוא מסבמה ומכניס בה שנויים, והעיקר בהם הוא בקורת התרבות. בזכות הספרים האלה נכנס פרויד לפדרם של חקירת החויה התרבותית והחברתית הכללית וקיצץ בכמה וכמה נטיעות. כאן איננו מוצ- אים עוד אותה ערירות מדעית שהר- גשנו בה בשעה שהנושא היה „מנר תח“ אלמוני; פה רוטטת נימה לכי- בית, אמונת וחוס של יאוש דק סתוה על פני הבירורים ומסקנותיהם. ואר- על-פי שרבים מתלמידיו רואים בכך סכנה וזקק לעתידה של הפסיכואנליזה, שכבר רבשה לה שם מדע רפואי, ועכ- שיו, עם כניסתה לרשות חדשה שמד- בנות בה הפלוגתנות, היא עלולה להשי- מיטמתחתיה את עמדתה כמדע — אין חשש זה נראה לנו. אדרבה, אין ערוך לתרומה זו שתדם גאון הניתוח בדר- לנו לתסברת החויות התרבותיות והחברתיות ולהגדרת רוח חדשה בלב- תתקופה הזאת ולאחריה.

במה מחבטא. ערכה החברתי המהפ- כני של הפסיכואנליזה? אילו מכשירים חדשים נתנה בידנו כדי להתקן לנו הסתכלות חדשה בעולם ובהכרה? הנת- כוון פרויד לחפוך את קערת החברה על פיה, או שמהפכנותה של תורתו היא תולדה שבאה מאליה בלא חשבון בעלים ובלא רצון בעלים? אם לדון על פי מה שאחרים מתלמידיו מספרים, לא הסכים פרויד לכל נסיון שנעשה כדי לזווג את הפסיכואנליזה עם נזשקפת- עולם אחת או אחרת. וילהלם רייך מודה, שפרויד התנגד לנסיונו לנגלות את היחסים והמנעים שבין הפסיכואנ- ליזה והמטריאליזם הריאליסטי של מרכס ואנגלס; פרויד סבור, שהמרכסיזם והפסיכואנליזה הם שני מדעים מנוג- דים. וכן לא נתקבל על דעתו המעשה של דה מאן, שנטל את הפסיכואנ- ליזה ועשאה כמים לבקורת המרכ- סיזם ולהסברת הסוציאליזם. לא כל שכן שלא הסכים לרצונם של שמרנים ונציגי הדת להביא את הפסיכואנליזה כברית הפישורין עם הש- עולמם. אין עת עולמם. אין הוא אלא למלא את כל תאוותיו, גם אם

מדי יקרה לו האמת הנמצאת לו בטו- רח מרובה לביקוש תמיד אחריה. הוא גילה את דעתו, שכל מעשה-זיווג או התפשרות מחייבים ויתורי-נומלין, ואמת, המוותרת על מקצתה, כאילו ויתרה על עצם זכות קיומה. וכן הסי- ביד, שאין לפסיכואנליזה השקפת-עולם מיוחדת, השקפת-עולמה היא זו של המדע בכלל.

ואף על פי כך, נרמה, שהרין עם וילהלם רייך באמרו, כי חזיון רגיל הוא בתורה הנוכחית, שמצוי הפרד בין המתקד והמסקנות, בין בעל שיטה מדי- עית והשקפת עולמו, שאינה מושחתת על שיטה זו. דבר זה, להסיק את המסי- קנות החברתיות הנוצרות הנובעות מתורתו של פרויד, שמור לו לסוציולוג המעשי.

גודל מיוחד נועד לו לפרויד. כל ספר מספריו היה מפתיע את העולם והוליד סינה ותרעומת בלבו של חוג חברתי אחד או אחר. הוא לא שת לבו מעולם להשפעת מחשבותיו על דעת הקהל ותגובתה. לפיכך רואים אנחנו, שהסופוניסטים שאינם רוצים להכניס תחת כנפיהם את הפסיכואנ- ליזה ורואים בה „תופעת-ידידה של הבורגנות השוקעת“ וכן חוגים פתי- קדמים אחרים ברכו על הופעת הספר „עתידה של השליה“, שבו חשא פרויד את המסד האינפנטילי של הדת ומא- מיניה ופרק את טענותיהם של מחוקקי הדת בהגיון רב ובאיזמל פיפיות. ולעו- מת זאת הוטל נחשול של זעם בקרב אמרכלי הדת ושומרי הקיים, שראו בסי- פר זה סכנה חדשה להתפשטות הכפי- רה והתירה תחת הכנסייה ומוסדות החברה. וכשהופיע ספרו „איהנחת בתרבות“, שבו גילה פרויד את דעתו במפורש, — לפי יסודות תורתו — כי ביטול הקנין הפרטי אין בו עדיין כדי לרפא את כל תחלואי החברה והפרט, הואיל ומצויים גם כוחות- הפרעה אחרים שאין להם זיקה לכלכי- לה, מיד הללחו בהני הדת והמשטר הקיים, ואילו הסופוניסטים שטמחו וחקיקעו אותו כאידיאולוג של תבורני- גות. כך עלתה לו להגמה דעות גדול זה, שהיה נאמן לעצמו ולא נכפה אלא לאמת שלו בלבד. אולם השאלה היא כיצד פועלת הפסיכואנליזה על האדם החושב על הויות העולם, המחזקת היא את אימונו במשטר הקיים או המביאה היא אותו לידו בקורת הסדרים הנו- כתיים? המשמשת היא כוח מסייע וכלי- אומנות בירי מבקש ההתחדשות אם לא? ומה הן המסקנות האוביקטיביות הנזופקות ממנה? ובתשובה לשאלות אלו לא נמצה את המסכת כולה אלא נעמוד על סעיף אחד עיקרי הבא ללמד על הכלל כולו.

תורת היצרים היא בסיסה של הפסי- כואנליזה וכשמתה. זו סלמדת אותנו, שנפש האדם אינה מלכות אחת אשר אור ושלה שליטים בה, אלא היא ברית של מלכויות, שכל אחת נוגעת בתורתה ופורצת לרשותה בלא רשות. זוהי ברית שהצדדים מפירים אותה בלי חרף. נפש האדם משולה לזירת, שבה נאבקים יצרים ויצרים-שכנגד. שלושה סוגי-יצר: הם: יצרי ה„אני“, האני העילי וה„סתם“. האני הוא מכי- לול של יצרי-החיים, האהבה והחור- הטמשות של העולם ולא לבוא לירי התנגשות עמה, הוא שווי-המשקל והכה המאזן. ה„סתם“ והאני העילי הם שתי להייהמלחצים בתוך האישיות של האדם. ה„סתם“ הוא ניגוד נטור ולמנמתו, אם ה„אני“ שואף להרמוניה, אין ה„סתם“ שואף

הוא אלא למלא את כל תאוותיו, גם אם

כרוכה בכך סכנת אבדן זכויות לאדם. הוא קלחת שבה חותמים ומבעבעים תדיר כל מיני יצרים, מאווים ורחשים אפלים ללא משטר ותכנית. העיסוקן היחיד השולט שם הוא עקרון העונג והסיפוק בלי מצרים. כל הנידח והמורסן, כל המגורש והמנוחה משתכן בתוך אותו סחוז של תוהו ובוהו. כאן אין טוב ואין רע, כאן עיוורון-עולם. ה"אני העילי" הוא המצפון, שנוצר ונתגבש מתוך כל האיסורים וההיתרים, מצוות העשה והלא תעשה הכפריים על האדם מטעם החברה. הוא שבת המוסר המצליח בלי הרף. הוא אינו מניח ל"אני" ול"סתם" שיהיו חיים ונהנים ככל שיטה אוחם חפצם; הוא שוקד על כך, שאפני הסיפוק וההנאה יעלו בד בבד עם רצון התורמים, החברה או האב שבשמים. הוא מופיע כסמכות עליונה שניתנה לו מירי התרכות והמוכר. התאבקות זו הנערכת בכוח איתנים, המוחצת את ה"אני" אשר צריך להיות, כביכול, השורר בריביותו והמביא לידי מיצוע בין הניצים הנצחיים האלה — היא עילתן של רוב המחלות, הסימפטומים, הקרעים וסכנות התורבן האישי והכללי. כל מי שעקב יפה אחרי גירסותיה השונות של משנת היצרים הפרוידיאית בית ער לסכומה במחזור ההרצאות החדש, יבין על נקלה, כי תורת היצרים הזאת מהנית תנוח הברתית. רובם של התסביכים נתרקמו ונתעקמו בתוך החברה ובעטיה. האדם הקדמוני לא היה בעל תסביכים. הוא היה משולח כל רסן, תאוותיו נתמלאו, הוא טרף ונטרף, דרם ונדרם, סיפק את יצריו כשם ששימש אובייקט לסיפוק תאוותיו של אחרים. ההפרעה היחידה היתה הגבול הטבעי של כוחותיו, אך הואיל והוא עצמו לא ידע את הגבול, היה עובר אותו ונשמד או משמיד. מה שאין כן האדם בן תקופתנו, שהוא

אדם-חברה, שכל נקמיות גופו ונפשו, כל חיותו והופעתו ספוגת-זולתיות ויסודות חברתיים, אפילו תסביך אי-דיפוס, זה הקדום והאימתני שבתסביכי-כים, אף הוא מתחדד ומתקנה בהתאם לתנאי החברה. ומן הראוי להעיר, כי רבים וכן שלמים בראותם את המקום המכובד, שהפסיכואנליזה מקצה להם ליצרים ואת הערך שהיא מיחסת להם, באו לבלל מסקנה, שהפסיכואנליזה היא תורה דיאקציונית, הכופרת בכוחו של השכל והתכונה ומחזירה את השלטון לרשותה של המעצמה האפלה בעתה כנפש אדם. אין לך טעות גדולה מזו. אמנם, פרויד בדק ומצא, שהטמטל הגדול מסוד בירי כוחות היצר והגורמים הלא-מודעים המתגברים תדיר על כוחות התבונה והסדר, אך אין הוא משלים למצב הזה, כל שכן שאינו ממליץ עליו, ונהפוך הוא: כל עיקרה של הפסיכואנליזה לא באה אלא לשחרר את האדם מן הכוחות השליליים הפועלים את פעולתם הדמונית מן המחבואים. הן תעודתו הראשית של הריפוי הפסיכואנליטי היא להפקיע בלי הרף חלקים ממחוזות המחשך, מן ה"סתם", זה המסן האיום המלא המיד מתיחויות, דיחויים, היסחים והוסטים, ולהפקידם ביד ה"אני", אותו "אני" שאלמלא שני השומרים מאליפיי העינים, היה כולו זיוחן ומבהיק באור שבעתים. וכי מהי סוד הסובלימציה אם לא גלגל תוכנו ועיבור צורתו של המרץ המיני, המשוקע בספירה של מטה, על מנת להעתיקו לספירה של מעלה, לתרבות ולאמנות? ואנליזה מהי אם לא העלאת הסמוי והלא-מודע למי חיצת הנראה והמודע, כלומר: הבנעת התוחו ובוהו לתוקי משטר ורתימת יצרי-בדאשית לעגלת התבונה והיצירה? השאלה העולה טאליה היא: הנוחות מסקנותיה של הפסיכואנליזה לחברה

הנוכחית, או במלים אחרות: האפשר לרפא את היחיד (היחיד, את כל היחידים, את החברה) ריפוי פסיכואנליטי עקבי מבלי להתקל במכשול העצום אשר בעצם סיומה של החברה הקיימת? יוצר הפסיכואנליזה עצמו השיב על כך בעקיפין. הוא אמר, שהתנגדות לפסיכואנליזה תגדל והעולם ישמיד את תולדותיו, הואיל ואין הוא יכול לשאת אותן. ובאמת, הן כל תורתו היא מיד אף עזה על סדרי החיים, הנימוסים, המוסר המשפחתי, החינוך, המדינה ודרכי ההוראה. וגם בשעה שלא היה בספורש את דעתו על מצב הדברים, אלא הצביע עליו מבחינת נסיונותיו המדעיים, אי אפשר שלא נרגיש בשטרי-הכלייה שהוא הותם על החברה הקיימת. הוא חתר חתירה עמוקה תחת האידיואלוגיות הבורגניות וסלל דרך לקראת חברה חדשה המבוססת על יחסי אדם ותנאי חיים אחרים. וחברה חדשה זו אינה אלא משטר בזה, שבה יוצרו התנאים המוסדרים לריפוי פסיכואנליטי. הפסיכואנליזה מביאה עמה שני כל-הערכין, אגב השימוש המעשי שבה היא הורסת את הדת, את המוסר הנפסד, את התפיסה המינית הכעל בריית ומורה דרך חדשה בחיים. כל יסוד מיסודות הפסיכואנליזה הוא ניגוד חי למשטר הנוכחי, ובראשית פרקים אפשר יהיה לנסח כך: א) הפסיכואנליזה בונה את עולמו הקטן של האדם ואת עולמה הגדול של החברה מתוך אבני התוהו ובוהו המדשוקעות בנפשות האישיות והקיבוציות על פי שיטה דיאלקטית. ב) המתקנת של תסביכי-אידיופוס דורשת משטר חי-נכחי ומשפחתי אחר. ג) ריפוי החשודות שבנזירותו אינו אפשרי אלא אם כן יתקינו מוסר חדש וסדרי חיים אחרים. ד) החזרת חשיבותו של היחיד, שהיא מטרת הריפוי הפסיכואנליטי, תתכן רק במשטר כלכלי וחברתי כזה, שאין בו מעלה ומטה, עניים ועשירים

רים, אוכלים לשוכע ורעבים, שליטים ונשלטים. ה) הפחתת המתיחויות ויצרי-ה"סתם" והגברת היסוד המודע כנפש האדם תלויים קודם כל בדרגת התבונה וההשכלה של החמונים, שהיא ירו-דה במשטר של מונופולין על קניני-הימר ורוח וגבוהה כחברה שיש בה שיוון של אפשרות הנאה והשכלה. ו) דיסון יצרי-המות ויצרי-ההרס יבוא בשעה שהחברה תתן לכל אחד מיהי-דיה כו-פעולת חיובי ומספיק, כגון השתתפות בללית בכיבוש כוחות הטי-בע זכו. ז) עקרון הסובלימציה יכול להתגשם רק במשטר שבו ניתנת לכל אחד אפשרות לחטות את מרצו המיני ויצרי הטייה מועילה, כלומר, שבו פתוחים שערי היצירה, ההתנתה וההת-עלות לכל מי שבשרון לו. ה) הצלתה של ה"אני" להביא לידי מיצוע בין ה"סתם" (עם) והאני העילי תושג לאחר שהמוסר החברתי וחוקי המדינה יהיו נתונים בתוך סדר כזה, שיש בו מעין מזינה בין החופש של הפרט לחיות את חיו כרצונו ובין הכורח מצד הכלל להקים מסגרת של מצוות עשה ולא תעשה לכל היחידים. ודאי, אין הפסיכואנליזה מסוגלת לר-פא את כל החלואי הנפש והגוף. המיד וישאר חלק שאין לו אולי תקנה. אולם גם זהו אחד מגופי תורתה של הפסיכואנליזה לשאוף אל האפשרי ככל שיהי בלתי מנעת ולפרוש מן הנמנעות והי-אילויות. וכשם שמשנה היא להשלוח את האדם שאפשר להצילו ממות, כך חובה היא לעשות את הכל כדי להעניק לי חיים מלאים, חיים של כבוד. צריך לרפא תחילה את הקלקלות שמקורן בחברה או שנעשו למבע שני של הנ-פש בעטין של קלקלות החברה. לחיפון הקלקלות האלה מסייעת הפסיכואנלי-זה, ומכאן שהיא מכשיר מהפכני להתי-חדשותם של האדם והחברה.